

A HADMŰVELETI MŰVÉSZET FEJLŐDÉSÉNEK ÁTTEKINTÉSE AZ ÓKORI NAGY BIRODALMAK BEMUTATÁSÁN KERESZTÜL

Absztrakt:

Jelen publikáció célja a hadműveleti művészet, mint a hadművészet alkotórészének általános ismertetése, fejlődésének, történelmének bemutatása, az ókor nagy birodalmi haderejének bemutatásán keresztül. A hadtörténelem eszközeivel ismertetni kívánom Egyiptom, az Asszír birodalom, a perzsa haderő, az ókori Kína, ókori India, ókori Görögország, Makedónia továbbá a Római Birodalom fegyveres erőinek főbb jellemzőit.

Kulcsszavak: hadművészet, hadműveleti művészet, asszír haderő, perzsa haderő, falanx

Bevezetés

Jelen publikációm fő vizsgálódási területe a hadműveleti művészet megjelenése az ókorban, mely az emberiség történelmében az írásbeliség megjelenésétől a Nyugatrómai Birodalom bukásáig tartott. A fogalom jobb megértése érdekében első lépésként a hadművészet – ezen túlmenően a hadműveleti művészet - általános ismertetését, történeti áttekintését végzem el, majd ezt követően ismertetem az ókori kelet civilizációjában betöltött történelmi szerepét, jelentőségét.

A hadművészet fogalmának ismertetése

A hadművészet – illetve egyes régi katonai írásokban fellelhető elnevezéssel hadvezetés – a fegyveres küzdelem előkészítésének, megvívásának és mindenoldalú biztosításának elméletét és gyakorlatát foglalja magába. A hadművelet mind a négy részterülete – hadászat, hadműveleti művészet, harcászat továbbá a katonai vezetés elmélete – szerves egységet képeznek, egymással kölcsönösen függő viszonyban vannak. Az egyes részek illetve a hadtudomány többi területe közötti kapcsolat és kölcsönös hatás a hadügy fejlődése során folyamatosan változik és tökéletesedik. [1]

Jelen publikáció vizsgálódási területét a hadművelet jelzett részterületei közül a hadászat és a harcászat közötti közbenső helyet elfoglaló hadműveleti művészet képezi, így a továbbiakban e részterület ismertetése kerül előtérbe.

A hadműveleti művészet elméletének és gyakorlatának bemutatása

A hadműveleti művészet a hadművészet alkotórészeként felöleli a haderőnemi seregtestek együttes vagy önálló hadműveleti tervezésének és vezetésének elméletét és gyakorlatát. A hadműveleti művészet elméletét és gyakorlatát a hadászat követelményei és tételei határozzák meg, míg ő maga a harcászat fejlődésének feladatait és irányait szabja meg. [1]

A hadműveleti művészet elméletének összetevőit az alábbiak határozzák meg:

- korszerű hadműveletek törvényszerűségeinek, tartalmának és jellegének vizsgálata
- a hadműveletek tervezésének, vezetésének módjainak, a haderőnemi és fegyvernemi seregtestek és magasabbegységek alkalmazásának továbbá a folyamatos együttműködésük, minden oldalú biztosításuk és vezetési módszereik meghatározása
- hadműveleti kiképzés tartalmának és módszereinek kidolgozása
- ajánlások készítése a hadszínterek hadműveleti berendezéseire vonatkozóan
- megvizsgálja, elemzi a várható ellenség hadműveleti-harcászati tevékenységére vonatkozó nézeteket. [1]

A hadműveleti művészet gyakorlata a seregtestek parancsnokságainak, törzseinek és csapatainak az együttes vagy önálló hadműveletek tervezésére, vezetésére és végrehajtására irányuló tevékenységét foglalja magában. [1]

A hadműveleti művészet fejlődése, története az ókori kelet világában

Az ókori keleti civilizációk vizsgálatakor alapvetően négy közös jellemző határozható meg, az alábbiak szerint:

1. E földrajzi területhez köthető a világtörténelemben az első városállamok megalakulása /India –Mohendzso Daro Harappa/
2. Írás megszületése, mely területenként eltérő volt
3. Öntözéses gazdálkodás elterjedése
4. Négy nagy folyammenti állam megalakulása: Egyiptom, Mezopotámia, India, Kína [2]

Hadműveleti művészet az ókorban ¹

Egyiptom

Az ókori Egyiptom – vagy ahogy lakói emlegették Kemet, azaz „Fekete Föld” - mint nagy folyam menti civilizáció története a Nílus menti települések egyesítésével, Kr.e. 3150 körül kezdődött, ekkor jelent meg a Földközi tenger medencéjében az a tengeri katonai hatalom, melynek révén a hadviselés a szárazföld mellett a tengerekre is kiterjedt. A hadászatban mindez azt jelentette, hogy a hagyományos kereskedelmi hajók mellett megjelentek a speciális építésű és felszerelésű, katonai rendeltetésű hajók, a mai hadihajók ősei. A hadihajók fedélzetén a szokásos legénységen kívül több fegyveres is tartózkodott, akik feladata már nem a hajó működtetése, hanem a támadó akciókban való részvétel volt. Az állandó hadsereg létrehozása – sumér mintára – szintén Egyiptom nevéhez fűződik, a lándzsás és íjász századok mellett könnyűfegyverzetű, mozgékony segédcsapatok is megjelentek. A kánaániak két

---

¹ **Ókor:** a korszakot az őskor előzi meg és a középkor követi. A korszak kezdetének az emberiség történelmének írásbeli megjelenését – i. e. 3500 körül – tekintjük, záró dátumának a Nyugatrómai Birodalom bukását tekinthetjük. Forrás: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Ókor> (2014.05.22. 01:14)

új fegyvert vezettek be: a két ló vontatta könnyű harci szekeret és a rétegelt íjat, melynek utóbbival nyilaikat – 100 méter hatásos lőtávolság mellett – 200 méter távolságra tudták röpíteni. [3] – [4] - [5]

Az egyiptomi birodalom keleti szomszédjaival váltakozó sikerű háborúkat folytatott, melyek egyik példája a II. Ramszesz fáraó² által Kr.e. 1268-ban vezetett a hettitákkal szemben Kades erődjénél történt ütközet. A csatában a hettiták összesen 3500 harci szekeret vetettek be, melyek mindegyikének háromfős legénysége volt: a hajtó, mellette balról egy nagyméretű pajzzsal felszerelt katona, mely a védelmet biztosította, a támadó erőt pedig a mögöttük lévő lándzsás katona képviselte. Az egyiptomi harci kocsikon íjászok is voltak. [5]

Az ókor közel-keleti birodalmi katoná államok voltak. Hatalmukat katonai erejük révén építették ki és tartották fenn. A hadseregek legkisebb egysége a gyalogos század volt, melyeket – a harciszekér-osztagokkal egyetemben – zászlóaljakra szervezték. Az egyiptomi Újbirodalom hadserege négy dandárból állt, mindegyikben jelen voltak gyalogos ezredek és harciszekér-osztagok egyaránt. Egy ezred létszáma megközelítőleg ötezer főt tett ki, a harciszekér-osztaghoz 250 harci szekér tartozott. A lovas-gyalogos arány 1:20 körül alakult. A társadalom kiváltságos rétegébe tartozó, később uralkodó tényezővé előlépő hivatalos tisztek biztosították a rendet és a fegyelmet. A hadsereg az uralkodónak tartozott hűséggel, s így lényegében annak magánhadseregévé vált. [5]

Asszír haderő

Asszír ókori történelmi régió, földrajzilag Észak-Mezopotámiában, a Tigris és az Eufrátesz felső szakasza között helyezkedett el, jelenleg Irak része. Az itt élő asszír népcsoport évszázadokon keresztül kereskedő törzsnek számított, azonban a Kis-Ázsiában felfedezett érclelőhelyek fokozatosan az asszír kereskedelem hanyatlásához vezettek. A gazdasági kényszer, illetve egy új hadviselési forma megjelenésével – harci szekeres alakulatok – Asszír katoná államává vált, mely folyamatot az a történelmi tény is elősegítette, hogy az Óbabiloni birodalom bukását követően nem volt erős hatalom Mezopotámiában. A Kr. e. 2. évezred második felében Asszír folyamatosan fennhatósága alá vonta a térséget, s a rablóhadjárataikat a leigázott népek erőszakos áttelepítése, elköltöztetése – deportálása – kísérte. Az asszír társadalom – parasztokat is ideértve – nagy része folyamatosan katonáskodott, ezért a magukkal hurcolt népcsoportokat termelésre kötelezték. Az asszír hadsereg felszereléséhez már szorosan hozzátartozott az egyöntetű fegyverzet – kard, páncél, vért – rendszerítése, melyhez – a vas fokozott felhasználásának elősegítésére – az asszír királyok a meghódított területek népeitől az adót vasban szedték be. Katonai sikereiket a haderő ellátása terén bevezetett újítások határozták meg. A városok ellen utászalakulatokat és hatalmas ostromgépeket vetettek be. [6] - [8]

Az asszír királyok állandó hadsereget tartottak fenn, műszaki alakulatokkal és megfelelő ostromeszközökkel rendelkeztek, s képesek voltak a távolsági hadviselés folytatására is, mely utánpótlási, logisztikai felkészültségüket jelzi. Az elnyomás miatt

---

² II. Ramszesz fáraó: i.e. 1302 k. – i.e. 1213.06.27. – rendkívül hosszú, 66 éves uralkodási ideje alatt nagyszabású építkezéseket folytatott, hadjáratokat vezetett, uralma az egyiptomi civilizáció egyik tetőpontját jelentette. Forrás: [http://hu.wikipedia.org/wiki/II. Ramszesz](http://hu.wikipedia.org/wiki/II._Ramszesz) (2014.05.22. 03:52)

gyakran kirobbanó lázadások révén a mozgékony haderő bevetésére szinte mindig szükség volt. Az Asszír birodalom az egész közel-keleti térség történelmét jelentősen befolyásolta, végét a Kr.e. 612-ben Ninive pusztulása³ jelentette. [6]

Perzsa haderő

A Perzsa Birodalom, mint kifejezés, több birodalom elnevezését foglalja magában, melyek a történelmi idők során az Iráni-fennsík – „az árják földje” – vidékét uralták. A legkorábbi ezek közül az Akhaimenidák birodalma volt a Kr.e. 648 – Kr. e. 330-ig terjedő időszakban, aminek magterülete a mai iráni Fársz tartomány volt. A nyugati történészek a mai Irán területén fennálló birodalmakat 1935-ig többnyire „Perzsa Birodalom” néven illették. [7]

Perzsia fénykora I. Dareiosz⁴ (Kr.e. 549-486) uralkodásának idejére esett, aki uralkodóként a belső rend helyreállításában kiemelkedő szerepet osztott testőrségére, melyet akkor a „Tízezer Halhatatlan” jelzővel illettek. Az alakulat onnan kapta nevét, hogy az elesett katonák helyébe azonnal megfelelő számú harcost soroztak, fenntartva ezzel a változatlan, 10.000 fős létszámot. A perzsa hadviselés legfontosabb eleme az íjászat volt. A katonák viselete magas sisakból, vaspikkelyes kabátból vagy mellvértből tevődött össze. A felszerelést fonott vagy fa könnyű pajzs egészítette ki. A perzsa sereg gerincét alkotó „halhatatlanok” tagjai csak mész vagy perzsa hivatásos katonák közül kerülhettek ki. Fegyverük íj, rövid lándzsa, hosszú tör vagy rövid kard és bőrborítású vesszőfonatos pajzs volt. A perzsák a közelharc elkerülésére törekedtek, s lövedékeikkel, amelyek 150 méterre is elrepültek, próbálták távol tartani az ellenséget. [8] – [9]

A belső rend helyreállítása után az uralkodó számtalan külföldi hadjáratot indított, melyek céljai a birodalom határainak megerősítése, továbbá a nomád törzsek betöréseinek megakadályozása voltak. I. Dareiosz Kr.e. 519-ben megtámadta a Kaszpi-tengertől keletre élő „szkítákat” – valójában szakákat vagy dahákat – Kr.e. 513-ban pedig leigázta a keleti trákokat és a gétákat, a Dunán átkelve pedig behatolt az európai szkíták területére. A görög városállamok meghódítását a perzsák Kr.e. 499-ben kezdték meg, amikor Athén és Eretria támogatást nyújtott a perzsa uralom ellen felázadt kis-ázsiai ión városoknak. Hódítási miatt I. Dareiosz a perzsa történelemben elsősorban államszervezőként írta be a nevét. Legjelentősebb intézkedése az úthálózat kiépítése volt. A birodalom megszilárdítása érdekében a Szúzát és Epheszoszt 2680 kilométer hosszú útszakasszal kötötte össze, mely főként kereskedelmi és információáramlási célokat szolgált. A birodalmat 20 szatrapióra osztotta, ezek élén egy-egy, a király által kinevezett satrapa állt, melyek mellett – tőlük független – katonai parancsnokok kinevezésére is sor került. Az adókat nemesfémben szedték be,

---

³ **Ninive pusztulása:** az újasszír birodalom fővárosa volt Szín-ahhé-eriba uralkodásától kezdve a birodalom bukásáig (Kr. e. 704 – Kr. e. 612), azonban maga a város már kezdettől fogva jelentős kereskedelmi és vallási központként működött. Nevét Nintól, a „Két folyam országának” nagy istennőjétől kapta, romjai a mai Irak területén, Moszul városán belül láthatóak. Forrás: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Ninive> (2014.05.22. 04:20)

⁴ **I. Dareiosz** – Nagy Dareiosz, szül. Kr. e. 550 – meghalt Kr. e. 486 – kiváló államszervező képességéről és hatalmas építkezéseiről híres perzsa uralkodó. Forrás: http://www.kislexikon.hu/i_dareiosz.html (2014.06.16. 02:53)

megemlítenő, hogy a hadsereg élelemmel és lóval történő ellátása is az adóterhek közé tartozott. [10]

Ókori Kína

Az ókori Kínában Kr.e. 1100. körül már jól kiépített államszervezet létezett, amelynek alapját az „adminisztrációs gazdasági egységek”, az ún. „szomszédi közösségek” képezték. A kapott földért cserébe a közösség harcosokat, lovakat, öszvéreket állított ki, továbbá köteles volt a részükre élelmiszert, lótapot biztosítani. A 700 ezer fős közösség az ismertetett rendszerben látta el a 100 ezer fős, ezer harci és ezer szállító szekérből álló haderőt. Háború idején 64 közösség 75 harcost és egy harci szekeret állított ki. [3]

Kr.e. 3. század és Kr.u. 17. század eleje között épült fel a kínai nagy fal, a Kína északi határán épített erődítményrendszerek összessége, mely alapvetően védelmi célokat szolgált: a földművelő Kínát kellett megvédenie az északi nomád törzsek – főként hunok – támadásaitól. A nagy fal valójában soha nem volt összefüggő fal, különböző erődítmények alkották, melyek jellege és elhelyezkedése a mindenkorai politikai helyzet függvényében változott. E sajátosságából adódóan, mivel a fal nem egybefüggő, egységes építmény volt, hanem különböző korokban, több száz kilométer sávban épült falszakaszok összessége, pontos hosszát csak becsülni lehet. Egy hivatalos adat szerint a fal hossza 6.352 km, más becslések viszont 3.000 – 10.000 km közé teszik méretét. [11]

A legkiválóbb ókori kínai hadtudományi mű a Szun-ce – vagy Ping-fa – „A hadviselés törvényei” című könyv. Szerzőjének állítása szerint ezt a művet Szun Wu, egy legendás régi hadvezér írta, aki szolgálatait valaha a déli Wu fejedelemség Ho-lü nevű uralkodójának ajánlotta fel. A mű a hadvezér teljhatalmának és a hadvezetés objektív törvényeinek az elemzését végzi el, s elmélete szerint a hadvezér legfőbb feladata egymáshoz igazítani a győzelem objektív és szubjektív előfeltételeit. A győzelem azonban csak akkor érhető el, ha a fejedelem nem tartja pórázon a hadvezérét, továbbá a hadsereget nem veti alá a polgári kormányzás elveinek. Előzőekből adódóan a hadvezérnek joga van megtagadni még a fejedelem parancsának teljesítését is, amennyiben az nincs összhangban a hadtudomány elveivel. A Szun-ce szerzője igyekezett valódi tudománnyá emelni a hadvezetés elméletét. A kínai hadtudomány e klasszikus műve nagy szerepet játszott az egységes kínai állam megteremtésében, amit C'in Si Huang-ti⁵, az Első Császár hajtott végre Kr. e. 21-ben. [12]

Ókori India

A Kr. előtti III. évezredben az Indus völgyében élő nomád őslakosok alakították ki azt a kultúrát, melynek hatására fallal körülvett, csatornákkal, fürdőekkel, gabonátárolókkal is rendelkező virágzó városok jöttek létre. A Kr. előtti II. évezredben azonban – az indoeurópai állattenyésztő törzsek előrenyomulásával – az addig virágzó városok elpusztultak, az újonnan érkezett bevándorlók pedig immár előkelőknek, azaz áriáknak nevezve magukat jogfosztottá tették az őslakosokat. Az áriák alkotta fegyveres arisztokrácia mellett kialakult a papi arisztokrácia is, a szegényebbekből parasztok,

---

⁵ C'in Si Huang-ti: Kr. e. 260-210, uralkodott: Kr. e. 247-221-210, Kína első császára, a Kínai Császárság megalapítója Forrás: <http://terebess.hu/keletkultinfo/lexikon/qin.html> (2014.,06.16. 02:57)

kereskedők vagy kézművesek lettek. Az őslakosokat dravidáknak nevezték, ők búza, datolya, árpa, dinnye és gyapot termesztésével foglalkoztak. Kisebb-nagyobb államok jöttek létre, melyeknek élén a királyok – rádzsák – álltak. [13]

Az ókori Indiában a harcoló csapatokat segédcsapatok – ún. söprögetők – kísérték, melyek feladata a táborok, utak, hidak és kutak létesítése, a fegyvergyártás, a felszerelés, az élelem szállítása, valamint a sebesültek harcmezőről való elszállítása voltak. A lakott települések asszonyait kötelezték a csapatok meleg étellel való ellátására. Az indiai hadsereg négy fő fegyvernemből állt, az alábbiak szerint: gyalogság, lovasság, harci szekerek és harci elefántok. Utóbbiakat Kr.e. 490-től alkalmazták, mely India egyedülálló hozzájárulását jelenti a hadviselés történetéhez. Egy-egy elefánt hátán négytagú „személyzet” helyezkedett el, egy hajtó és az elefánt hátára erősített ládaszerű faszerkezetben három harcos. [3] – [14]

Ókori Görögország

Hellasz benépesítésében négy görög törzs vett részt: az akhájok, a jónok, az aiolok és a dórok. Az akhájok Kr.e. 1450. körül foglalták el a délen fekvő Peloponnészoszt, s őket követte a többi törzs betelepülése a régióba. A dórok azonban pont azon területeken akartak letelepedni, ahol az akhájok már felépítették városaikat, mely miatt az újonnan érkező dór harcosok leigázták az őslakos akhájokat és Kr.e. 1000 körül megalapították Spártát. Az ókori birodalmak, népek, hadseregek közül a spártai állam volt az egyetlen, melynek lakói életük minden egyes percét a harcnak és a katonáskodásnak szentelték, s mely azon dórokat is szolgálivá tette, akik ellenálltak hódítási elképzeléseiknek. Ennek következtében hamarosan egy sajátos társadalmi forma jött létre, aminek az élén a katonáskodó spártai dórok álltak, alattuk a peroikoszoknak nevezett, nekik adót fizető dórok, továbbá legalul, szinte rabszolga sorba taszítva, az őslakos akhájok – helóták – következtek. A rendszer sajátossága volt, hogy egy maroknyi kisebbség uralkodott az óriási többség felett. [15]

A spártaiak városuk megalapításától kezdve folyamatosan háborút viseltek. Idővel hármasszoros hadviselési rendszert alakítottak ki, az alábbiak szerint: egyrészt folyamatosan járőröztek, figyelemmel kísérték a létszámfölényben lévő helóta népesség mozgását, leverték a folyamatosan jelentkező felkeléseiket, lázadásait, másrészt a félsziget környező népeit igázták le, harmadrészt pedig hadat viseltek a külső hódítók és riválisok ellen. A külső ellenségekkel vívott háborúk során először a perzsákkal harcoltak és arattak felettük fényes diadalt Kr.e. 479-ben a Plataiai csatában, majd a 30 évig tartó peloponnészoszi háborúban Athént győzték le. Spárta évszázadokig szinte legyőzhetetlen volt, később – Kr.e. 4. század közepén – csupán saját fejlődésképtelensége okozta visszaszorulását, melynek következtében Makedónia vette át a Hellasz feletti vezetés jogát. [15]

A spártai hadsereg magját a hopliták, azaz nehézfegyverzetű görög gyalogosok alkották, akik még békeidőben is kizárólag katonáskodással foglalkoztak. Nevüket a görög hoplon szóból származtatták, mely pajzsot jelent. Védelmüket bronzsisak, lábvért, mellvért biztosította. Védekező fegyverzetük legtipikusabb elemeként egy kb. 1 méter átmérőjű nagy pajzsot kell megemlíteni, melynek alapanyaga fa volt, elejét bronzsal, hátsó részét bőrrel vonták be. Súlya igen nehéz, megközelítőleg 8-10 kg súlyú volt, mely nagyon sok különösen, ha azt is számításba vesszük, hogy csatában egész nap kézben kellett tartani. Annál nagyobb szégyent, hogy egy ember leereszse a karját, és elejtse a pajzsot, abban a korban elképzelni sem lehetett. A pajzs

felületét vagy festéssel vagy művészi domborművekkel díszítették. A spártaiak egyszerű „lambda” jelet használtak, mely hazájuk nevének kezdőbetűjét jelenítette meg a harcok során. Elsődleges támadó fegyverük a lándzsa – 2-3 m-es hosszúságával – kiegészítő fegyverzetüket pedig a rövid kard képezte. [16] – [17]

A csaták során a hopliták tipikusan falanxban harcoltak, mely általában nyolc sorra tagolódott, de szélesebb terep esetén ennél kevesebb is lehetett. Megközelítőleg 50 hoplita állt egymás mellett, de előfordult, hogy a szokásos 7-8 sor helyett akár 16 soros falanxok is felálltak. Minden egyes katona bal karjára pajzsot fűztek fel, amelyvel félig saját testét, félig a mellette álló jobbját védte. A falanx jobb szélén álló gyalogos ebben a felállásban védtelen maradt, ezért erre a helyre mindig a legbátrabbakat állították, ezáltal a jobb szélén harcolni dicsőségnek számított. A pajzsok használatával erős védelmet tudtak kialakítani és sík terepen a könnyűfegyverzetű ellenfélnek nem igen volt lehetősége áttörnie azt. Tagolt terep esetén a hopliták azonban már elvesztették erős fegyverzetükből adódó előnyüket. [15] - [16] – [17]

A spártai harcmódot, életszemléletet, a katonai életformát mindennél jobban tükrözi Tercius, az ismert spártai katona és költő, akinek szavai az alábbiak:

*„Nincs szebb dolog, mint bátor embernek az első sorokban elhullani,
miközben hazájáért folyik a küzdelem.*

*Lelkesen harcoljunk e földért, lelkesen haljunk meg gyermekeink javáért,
ne kíméljük életünket!*

*Gyertek ifjú harcosok, legyen erős szívetekben a buzgalom,
ne szeressétek oly nagyon az életet, ha harcosnak születtetek.”*

/ Tercius (Tyrtaios) – spártai katona, költő / [17]

Makedónia

A görögökkel rokonságot mutató makedón törzsek a Kr.e. 12. században még a Dél-albániai Pindos hegységben, a Haliakmón felső folyásánál éltek, mely területileg Hellasz északi határszéleihez tartozott. Nevüket is e tájegységről kapták – Makedónia folyó völgy hegyei után – „hegyi emberek”. [18]

Az ókori makedón hadsereg alapvető egységének a pezetairoszokat tekintjük, akik a Kr.e. 5. század közepétől – I. Alexandrosz⁶ királyságának idejétől – a hellenisztikus kor⁷ legvégéig a nehézgyalogságot alkották. A pezetairosz – név elemei a „gyalogos

---

⁶ **I. Alexandrosz:** Makedónia történetének legjelentősebb uralkodja, megteremtette az alapját annak, hogy később II. Philipposz kiterjessze hatalmát az egész görög földre, majd III. Alexandrosz megsemmisítse az egész Perzsa Birodalmat. Philhellén – „görögbarát” jelzővel látta el őt az utókor. (Forrás: http://hu.wikipedia.org/wiki/I._Alexandrosz (2014.06.16. 03:00)

⁷ **Hellenisztikus kor** – mint történelmi fogalom felső határának általában az actiumi csatát tekintik (Kr. e. 31.), ugyanakkor gyakorlatilag közmegegyezésen alapul, nincsenek kézzelfogható idő- és térbeli korlátai (Forrás: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Hellenizmus> (2014.06.16. 03:04)

társak” fordításra vezethetők vissza, melyből a pezosz mint gyalogos katona, a hetairosz mint társ vagy barát hozzárendeléshez kapcsolódik. Mindezzel megkülönböztették a hetairoszok lovas egységeit a gyalogságtól, mely utóbbiakat hetairiké hipposz néven is nevezték. Mindkét – gyalogság és lovasság – fegyvernem eredendően szabad, földbirtokkal rendelkező makedónokból állt. [19]

A phyllhellén, azaz görögbarát melléknévvel felruházott Alexandrosz uralomra jutása előtt a makedón hadviselést a thrákhoz⁸ hasonlóan a lovasság alapjain nyugvó harcászat jellemezte. Alexandrosz – válaszul a görögség, különösen Athén egyre erősödő fenyegetésére – a hadsereg megerősítésére az arisztokrácia mellett a közrendű makedónok erejét is igénybe vette, melynek miatt a gyalogos harcmodor bevezetése már nemcsak görög példára vezethető vissza. Ebben a gazdasági kényszer is szerepet játszott, mivel a közrendűek nagy részének nem volt lehetősége lovat vásárolni. Alexandrosz a meghódított területek szabad földjeiből – katonai szolgálat ellenében – a közembereknek adományozott, s így egyrészt megnövekedett haderővel számolhatott, másrészt pedig kialakult a királyhű kisbirtokos réteg. Utóbbiak a háborúban 25 drakhmát kitevő fizetségben részesültek, a testőrség – hűpaszpisztészek – munkáját pedig 30 drakhmával díjazták. [19]

A Nagy Sándor által bevezetett falanx – vagy más elnevezéssel phalanx – alapját egy 256 főből álló zászlóalj (szintagma) képezte, mely 16 (esetleg 8) sornyi emberből állt. A falanx 64 szintagmát foglalt magába, így több száz méteren, akár 1,5 kilométeren is széthúzódhatott, annak ellenére, hogy a katonák nagyon szorosan álltak egymás mellett. A falanx alkalmazása a harcosok részéről sok gyakorlatozást és egymás iránt tanúsított nagyfokú bizalmat feltételezett, így ezeket az alakulatokat csak jól képzett hadsereg szervezhette. A falanx makedón változatában a harcosok fő fegyverzete kb. 4,5-6 méter hosszú a szarissza nevű dárda volt, s a katonák kiegészítő fegyverzetül rövid kardot viseltek. A páncélt viselő katonák bal oldalukon könnyű pajzsot és általában nyakvédőt is viseltek, mivel a hosszú szarissza tartása mindkét kezüket igénybe vette. A harcosok kb. 1,8 x 1,8 méteres helyet foglaltak el, majd az összecsapás közeledtével összezártak, s ekkor már csak 1 x 1 m-es területtel bírt egy-egy harcoló katona. A phalanx alapvetően támadó alakzatként volt jelen a harcok során, de a jól képzett katonák védekező állást is fel tudtak venni, s ekkor már csak megközelítőleg 0,5 x 0,5 m-es hely jutott egy-egy katonára. A kiképzés magas fokát mutatja, hogy a makedónok által a harcok során alkalmazott falanxok különböző formációkat – sor, négyzet stb. – is fel tudtak venni. [20]

Római birodalom

Az ókori Rómát Kr.e. 753-ban alapították, s a rómaiak Kr.e. 265-re már az egész itáliai félszigetet uralmuk alá vonták, majd Traianus⁹ császár idejére – Kr.u. 117. – meghódították a Földközi tenger teljes övezetét, északon egészen Britanniáig, délen a Nílus felső folyásáig nyomultak előre, a birodalom határa keleten a Perzsa öböl, nyugaton az Atlanti óceánig húzódott. Az óriási birodalom területe 5,9 millió km²-nyi

⁸ **Thrákok** – az ókorban Európának a Görögországtól északra elterülő területeit nevezték Thrakiának, Hérodotosz a thrákokat az indek után a világ legnagyobb népének ismerte. (Forrás: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Tr%C3%A1kia> 2014.06.16. 03:07)

⁹ **Traianus császár** – Kr.u. 53. szeptember 18. – 117. augusztus 8. – a római birodalom császára Forrás: http://hu.wikipedia.org/wiki/Marcus_Ulpius_Traianus (2014.06.16. 03:10)

területet ölelt fel. A sikeres hódítások alapját az ütöképes és jól szervezett, a kor legfejlettebb fegyverzetével ellátott, az antik világ korában legfegyvelmezettebbnek és leghatékonyabbnak minősített hadserege képezte. A rómaiak első súlyosabb harcaikat a karthágói punokkal¹⁰ vívták meg Kr.e. 264. és 146. között lezajlott három pun háború során. Később a görögökkel ütköztek meg, akik a Kr.e. 215. és 167. közötti időszakban – a három makedón háború során – az addig legyőzhetetlennek hitt falanx harcmodorral szálltak szembe a rómaiakkal. A falanxot a görög poliszok először a perzsák ellen alkalmazták, később a pelopponészoszi¹¹ háborúban is megjelent, azonban Nagy Sándor volt az, aki uralkodása alatt a falanx harcmód legyőzte szinte az egész, akkor ismert világot. Az egymással szigorúan együttműködve mozduló emberi egységek rendszere újdonság volt, s Kr.e. 197-ig egyetlen másik hatalom sem találta meg annak hatékony ellenszerét. A második makedón háborúban lezajlott künoszkephalai¹² összeütközés során azonban a rómaiak az alakzatok megbonthatásával megtalálták a falanx legyőzésének módját. A csata utáni hat évszázad során, egészen a római birodalom összeomlásáig, a rómaiak számára csupán négy etnikum – a parthusok, a dákok, a germánok és a hunok – megjelenése, illetve szembenállása okozott komolyabb kihívást. A római légiók azonban még ezekkel a népekkel szemben is sikeresen vették fel a harcot. A római birodalom bukása elsősorban az általános válság és összeomlás idején elszenvedett vereségek miatt következett be, de a népvándorlás folyamatához kapcsolódó, belső eróziós folyamatok hatása is igen jelentősnek tekinthető. [21]

A köztársaság és a császárság korában az ókori római hadsereg alap katonai egységét a nehézgyalogság képezte. A későbbi jelentések arról tanúskodnak, hogy a nehézgyalogságot számos cohors, azaz légionárius alkotta. A római légiót majdnem mindig kísérte egy vagy több hozzácsatolt segédcsapat, a lovasság, melynek fő funkciója a légió nehézgyalogságának kiegészítése volt a vándorlások és az előcsatározások során. A légió mérete elég széles nagyságrendben változott, a köztársaság idejében – a kiegészítő csapatokkal együtt – mintegy 5000-6000 harcos alkotta, míg a késő császári korban átlagosan 1000-2000 fő szolgált a római birodalom zászlaja alatt. A Marius-i reformok¹³ előtt a légió nem működött önálló hadsereggé, akkor toborozták, amikor szükség volt rá, a harcok végeztével pedig feloszlatták. Róma történelme során több száz légió rendelkezett névvel és számmal, a történészek ed-

---

¹⁰ **karthágó, punok** – Első pun háború: Kr.e. 264-241: a gazdag Szicília birtoklásáért folyt, amelynek nagy része a Kr.e. 3. szd. 70-es éveiben Karthágó fennhatósága alá került. Második pun háború: Kr.e. 218-201: Karthágónak az a törekvése váltotta ki, hogy helyreállítsa az első pun háborúban megrendült társadalmi helyzetét. Harmadik pun háború: Kr.e. 149-146: Róma indította meg, ok: Karthágó békés időszakban elért gazdasági megújulása Forrás: http://hu.wikipedia.org/wiki/Pun_h%C3%A1bor%C3%BAk (2014.06.16. 03:18)

¹¹ **pelopponészoszi háború:** Kr.e. 431-404 szinte valamennyi görög polisz részvevője volt, rajtuk kívül még a Perzsa Birodalom is. A konfliktus egyúttal a poliszrendszer válságát is jelentette. Forrás: hippo.uw.hu/9_tori/ (2014.06.16. 03:22)

¹² **künoszkephalai összeütközés:** Kr.u. 197: a római legió fölénye a makedón phalanxszal szemben Forrás: mohay.gergely.btk.ppke.hu (2014.06.16. 03:24)

¹³ **mariusi reformok:** a katonáskodást megnyitotta a teljesen vagyontalan proletáriusok előtt, melynek révén sikerült megoldani a hadsereg fejlesztésének és az itáliai parasztság fokozódó tönkremenetele közötti ellentmondást. Forrás: www.romaikor.hu (2014.06.16. 03:27)

dig megközelítőleg 50-et azonosítottak közülük. A korai római császárság idejében általában kb. 28 állandó légió volt, melyekhez segédcsoportok is tartoztak. [22]

Összegzés

Jelen tanulmányomban – az ókori kelet világának ismertetése révén – kísérletet tettem a hadtudományi művészet fejlődésének bemutatására. Az emberiség történelmében az írásbeliség megjelenésétől a Nyugatrómai Birodalom bukásáig terjedő időszak során a katonákat a fegyveres küzdelem megvívására készítették fel, mely a mindenkor uralkodó részéről a kor által biztosított feltételeknek megfelelő hadászati ismereteket követelt meg. Ezen ismeret, szemlélet megfelelő alkalmazásával lehetett elérni azt a történelmet formáló erőt, hatalmat, mely jelzett birodalmakat naggyá tette.

Felhasznált irodalom

- [1] Hadtudományi Lexikon (Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest 1995.) p. 466 – pp. 467.
- [2] Forrás: http://www.kistigrisgimi.extra.hu/tananyag/az_okori_kelet_vilaga.pdf
- [3] Dr. Báthy Sándor – dr. Csabai Károly – A katonai logisztika szervezeti fejlődése (tanulmány) Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Logisztika tanszék Budapest 2004
- [4] http://hu.wikipedia.org/wiki/ókori_Egyiptom (2014.05.22. 01:28)
- [5] http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/számok/2014/2014_1/2014_1_hm_nagyl.pdf (2014.05.22. 03:32)
- [6] <http://hu.wikipedia.org/wiki/Assziria> (2014.05.22. 01:42)
- [7] http://hu.wikipedia.org/wiki/Perzsa_Birodalom (2014.06.16. 01:26)
- [8] <http://tortenelemklub.com/okor/94-az-okori-kelet-nagy-birodalmi?catid=22%3Aokori-kelet-birodalmi> (2014.06.16. 01:28)
- [9] <http://cms.sulinet.hu/get/d/51efe8ac-1a07-11d8-89de-e280c187e835/1/3/b/Normal/sj265.swf> (2014.06.16. 01:28)
- [10] <http://tortenelemklub.com/okor/94-az-okori-kelet-nagy-birodalmi?catid=22%3Aokori-kelet-birodalmi> (2014.06.16. 01:29)
- [11] http://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%ADnai_nagy_fal (2014.05.22. 01:32)
- [12] <http://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm> (2014.05.22. 01:33)
- [13] <http://kptorioldala.blogspot.hu/2009/11/az-okori-india.html>
- [14] http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/számok/2014/2014_1/2014_1_hm_nagyl.pdf (2014.05.22. 02:45)

- [15] <http://tortenelemklub.com/okor/okori-goeroegoek/160-a-spartaiak> (2014.05.23. 11:52)
- [16] <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/okor/hadviseles/hoplitak.html> (2014.05.23. 01:57)
- [17] <http://crowland.uw.hu/images/sparta/hadsereg.html> (2014.05.23. 01:54)
- [18] <http://tortenelemklub.com/okor/okori-goeroegoek/113-nagy-sanor-makedon-birodalma-tanulmany> (2014.05.24. 02:10)
- [19] <http://hu.wikipedia.org/wiki/Pezetairosz> (2014.05.24. 02:51)
- [20] http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/okor/hadviseles/makedon_falanx.html (2014.05.24. 02:06)
- [21] <http://tortenelemklub.com/okor/romai-birodalom/165-a-romai-katonak-fegyverzete> (2014.06.16. 02:14)
- [22] <http://digolanum.gportal.hu/gindex.php?pg=27582473> (2014.06.16. 02:25)

A cikket lektorálta:

Dr. Keszthelyi Gyula ny. ddtbk.

Dr. Győrfi Sándor ny. alez.